

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Eva Schmutzová

*Úloha pomáhajících profesí ve vězení – role
probačního úředníka*

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Vladislava Závorská

2014

„Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.“

Děkuji vedoucí své práce Mgr. Vladislavě Závrské za trpělivost a inspiraci. Dále děkuji pracovníkům Probační a mediační služby České republiky za umožnění realizace této práce.

Obsah

Úvod.....	1
1 Probační a mediační služba České republiky	2
1.1 PMS ČR jako součást restorativní justice	2
1.2 Poslání a cíle PMS ČR	4
1.3 Role probačního úředníka ve výkonu trestu odnětí svobody	5
1.4 Činnost PMS ČR	7
1.5 Situace klientů probačních úředníků ve VTOS	9
1.6 Parole – podmíněné propuštění s dohledem.....	12
1.6.1 Postup před podáním žádosti o podmíněné propuštění	14
1.6.2 Postup od podání žádosti	15
1.6.3 Postup po pravomocném rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění s dohledem.....	16
1.6.4 Příprava pracovníků v agendě parole	16
1.7 Probační dohled.....	17
2 Výzkumná část	19
2.1 Výzkumné otázky a cíl.....	19
2.2 Kvalitativní Metody	19
2.3 Metoda sběru a analýzy dat.....	20
2.3.1 Výzkumný vzorek	21
2.4 Analýza dat.....	23
2.4.1 Spolupráce s pracovníky Vězeňské služby.....	23
2.4.2 Motivace klientů	25
2.4.3 Spolupráce s rodinou a blízkými klienta	26
2.4.4 Vyhodnocování rizikových faktorů	27
2.4.5 Rozhodnutí soudu.....	29
2.4.6 Odpovědnost probačního pracovníka	29

2.5	Shrnutí výzkumu	31
	Závěr	35
	Seznam zkratek	36
	Seznam tabulek	37
	Bibliografický seznam	38

Úvod

Vězeňské instituce nabízejí široké uplatnění pro pomáhající profese, které pracují s osobami ve výkonu trestu odnětí svobody a to jak pracujících přímo v rámci Vězeňské služby nebo pro neziskové organizace a další instituce vstupující do penitenciárního procesu. Jednou z takových institucí je Probační a mediační služba České Republiky (dále uvádím PMS ČR).

Od ustanovení Probační a mediační služby v roce 2000, bylo tématu probace a mediace věnováno již několik výzkumných prací týkajících se klientů PMS ČR. Domnívám se, že je vhodné věnovat se výzkumům i mezi pracovníky PMS ČR. Bakalářská práce je proto empirické povahy a zaměřuje se právě na probační úředníky. Cílem výzkumu bylo zachytit, jak úředníci PMS ČR, zabývající se agendou parole, hodnotí svoji dosavadní práci s klienty ve výkonu trestu odnětí svobody, kde si myslí, že došlo k pokroku v práci s jejich klienty a jaká vidí úskalí či výhody ve spolupráci s vězeňskou službou a v kompetencích, které spadají do jejich profese.

První kapitola je teoretickou částí. V první kapitole této práce se věnuji popisu pojmů spojených se situací klientů probačních úředníků ve výkonu trestu odnětí svobody. Popisují pojem restorativní justice a základní poslání PMS ČR s důrazem na činnost parole. Vymezuji význam trestu odnětí svobody a jeho vliv na odsouzené jedince. Zabývám se situacemi, které ovlivňují vězněného jedince. Dále popisují pracovní náplň specialistů působících ve vězeňství, zákony, které vymezují činnost těchto pracovníků a působení dalších státních i nestátních subjektů, které do práce s klienty ve věznici vstupují. Zaměřuji se na činnost probační a mediační služby. Vymezuji parole, trendy v této oblasti, kompetence úředníků Probační a mediační služby při práci s klienty, nastavení spolupráce s Vězeňskou službou České republiky a opatření probačního dohledu.

Druhá kapitola shrnuje metodologii kvalitativního výzkumného šetření mezi pracovníky PMS ČR ve vybraných střediscích a základní výsledky, ke kterým jsem dospěla. Ve výzkumu jsem se zaměřila na zhodnocení činnosti v oblasti parole a zhodnocení působnosti v rámci výkonu trestu odnětí svobody.

1 Probační a mediační služba České republiky

Probační a mediační služba pracuje se specifickou skupinou klientů, kteří se ocitli v konfliktu se zákonem.

V české literatuře je tématu věnována odborná publikace *Probace a mediace možnosti řešení trestných činů* (2010). Tato publikace popisuje nejen poslání a činnosti Probační a mediační služby, ale i počátky těchto činností v ČR a vývoj trendů v zahraničí. Specifika probace a mediace v trestní justici popisují v následujících kapitolách.

1.1 PMS ČR jako součást restorativní justice

Probační a mediační služba je součástí restorativní justice. Tento justiční princip se začal prosazovat v osmdesátých letech 20. století. Mezinárodní právo se postupně více přiklání k tomuto principu a prvky restorativní justice se stávají součástí právních řádů států. Konkrétním výrazem těchto prvků jsou alternativní tresty a přístupy (Holá, 2011, s. 41).

Restorativní justice je chápána jako koncept obnovující justice, kdy se snaží o obnovu systému hodnot a sociálních vztahů, narušených trestným činem. Zaměřuje se na újmu vzniklou trestným činem, potřeby poškozeného a podporu odpovědnosti pachatele za řešení trestného činu. Do řešení trestného činu by se měli zapojit pachatel, poškozený i komunita (Zehr, 2003, s. 17).

Procesy restorativní justice by měly vést k identifikaci specifických potřeb a újmy všech zúčastněných vzniklých během trestného činu. Osoby podílející se na nápravě by si pak měli stanovit své povinnosti vedoucí k nápravě (tamtéž, s. 26).

Restorativní justice se tak liší od restriktivní justice. Následující text vysvětluje rozdíl mezi těmito přístupy.

Oba typy justice jsou prostředky ochrany společnosti. V justici se jedná o ochranu společnosti ve smyslu způsobů a cílů zacházení s pachateli trestných činů (Fischer, Škoda, 2009). Jedním z prostředků ochrany společnosti je sociální kontrola.

„Sociální kontrola je souhrnným označením všech mechanismů, které zajišťují řád a stabilitu společnosti.“ (Urbanová, 2006, s. 14).

V souvislosti se systémy sociální kontroly je důležité zmínit i pojem sankce, která je její strategií při uplatňování kontroly. V sociologickém pojetí má sankce podobu jak pozitivní, kdy se uplatňuje pomocí odměn nebo negativní, jejímž prostředkem je trest.

Urbanová (2006) jako zdroj sankcí uvádí jedince, skupiny a instituce. Negativní sankce dále rozděluje na sankce verbální, kdy se jedná o psychický nátlak a fyzické sankce, jejíž součástí je uvěznění. Také píše o kontrole a prevenci trestné činnosti. Prevencí trestné činnosti může být například zabránění kriminální recidivy. Ochranou funkci před kriminální recidivou má trest. Trest musí být ale účinný.

O trestu lze hovořit jako o prostředku výchovy, který může vyjadřovat negativní hodnocení společnosti spojené s jistým chováním nebo jednáním jedince. V konečném důsledku trest pouze toto nežádoucí chování brzdí, jinak jeho účinky jsou demotivující ve vztahu k samotnému jednání (Štěrba, 2007, s. 22).

Jedinci vyznačující se kriminálním chováním mohou být společností sankcionováni za spáchané trestné činy a odsouzeni k výkonu trestu odnětí svobody. Tento trest je pak realizován ve věznicích. Věznice jsou součástí systému sociální kontroly.

Původně byly věznice pojímány jako pracovní káznice. Dnes se v moderním vězeňství projevuje snaha o resocializaci a rehabilitaci. V současné době se také upřednostňují alternativní tresty, které jsou nízko nákladové a pachatelé se nemusí znovu začleňovat do společnosti. Přesto jsou stále pachatelé, u kterých je nutné uplatnit trest odnětí svobody. Jedná se především o pachatele závažných trestných činů, kteří by svoji trestnou činností mohli mít negativní vliv na společnost (Urbanová, 2006, s. 145 - 146).

Urbanová (2006, s. 136) píše, že trest odnětí svobody je obecně přijímán jako jediný opravdový trest ochraňující společnost a zároveň nejméně efektivní. Výkon trestu odnětí svobody má vedlejší účinky, které v konečném důsledku zabraňují jedinci znovu se začlenit do společnosti. Vězení je tak uzavřeným společenstvím s vlastními pravidly a specifickými vztahy mezi skupinami odsouzených, kteří stojí proti druhé velké skupině – vězeňský personál.

Alternativní tresty jsou součástí restorativní justice, výkon trestu odnětí svobody je výrazem restriktivní justice. Jak je patrné z předchozího textu, restriktivní přístup může mít velké nedostatky, a proto je důležité větší uplatnění druhého přístupu. Tento přístup je u nás uplatňován v menší míře.

I v zahraniční literatuře je restorativní justici věnována větší pozornost než v ČR. Je důležité zmínit, že princip restorativní justice se v každé zemi uplatňuje jiným způsobem. Popisu českého pojetí i v dalších zemích světa je věnována příručka *Handbook of Restorative Justice: A Global Perspective* (2007). Dle této příručky v ČR

je restorativní justice prezentována Probační a mediační službou České republiky ustanovenou jako státní instituce.

1.2 Poslání a cíle PMS ČR

Své poslání PMS ČR definuje jako snahu o „zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností a současně organizuje a zajišťuje efektivní a důstojný výkon alternativních trestů a opatření s důrazem na zájmy poškozených, ochranu komunity a prevenci kriminality.“¹

Probační a mediační služba je popsána jako multidisciplinární profese, která vychází ze součinnosti sociální práce a práva.²

Jedná se o hlavní subjekt působící v oblasti sociální práce s pachateli trestných činů. Spojení se sociální prací je patrné i z ostatní literatury.

Funkce probačních úředníků patří do nové oblasti sociální práce. Probační úředníci jsou soudy pověřeni k navrhování a kontrolování alternativních trestů a alternativních postupů ve věcech trestního řízení (Matoušek, 2001, s. 152).

Sociální práce v PMS ČR se týká především individuálních metod práce s klientem, probační úředníci vystupují jako zprostředkovatelé setkání dvou stran nebo jako manažeři případu (Kroftová, Ouředníčková, 2005).

V Británii byli probační úředníci dříve nazýváni jako soudní sociální pracovníci a jejich vzdělávání bylo stejné jako pro všechny ostatní sociální pracovníky, to se však změnilo od roku 1995 (Llewellyn a kol., 2010, s. 80).

Právní aspekty PMS ČR jsou upraveny zákonem č. 257/2000 Sb. o probační a mediační službě.

Podle § 2, jsou definovány základní pojmy probace a mediace. Probace dle tohoto zákona je organizací a vykonáváním dohledu nad osobou obviněnou, obžalovanou nebo odsouzenou, která má být vedena tak, aby plnila povinnosti a dodržovala omezení. Zároveň jde o sledování chování podmíněně propuštěného ve zkušební době a působení na obviněného, aby ve dl řádný život. Mediace je pak mimosoudní řešení sporu mezi obviněným a poškozeným se souhlasem obou stran (Zákon 257/2000 Sb.).

Podrobně se posláním a okruhy činnosti zabývá Štěrba (2007). Probační a mediační službu vidí jako důležitý aspekt vyspělých demokratických zemí, která má

¹ Probační a mediační služba České republiky [Hlavní webová stránka]. Dostupné z <https://www.pmscr.cz/> [posl. akt. neuveдено] [cit. 11. 2. 2014].

² Tamtéž.

pozitivně působit při vytváření podmínek pro zvládnání nárůstu kriminality a řešení konfliktů, u kterých není možné užít běžných forem trestní justice. Dále ve své práci klade důraz na zahraniční trendy v trestní justici zejména v rámci Evropské unie. Alternativní tresty a působnost sociálních služeb v justici je prioritou Evropské unie i Rady Evropy. Definované poslání vede k dosažení cílů zajištěných u nás činností PMS ČR.

Štěrba zdůrazňuje příspěvek PMS ČR vyplývající ze zahraniční zkušenosti. Jedná se především o:

- a) Prevenci a ochranu společnosti
- b) Efektivitu a zjednodušení soudního řízení
- c) Individuální přístup k řešení trestních činů
- d) Vyšší účinnost trestů
- e) Aktivní roli poškozeného v trestním řízení a dosažení jeho satisfakce
- f) Aktivní účast obviněných na řešení trestních věcí a posílení jeho zodpovědnosti
- g) Pomoc obviněným vést život v souladu se zákony a znovu začlenění do společnosti
- h) Úsporu nákladů vynaložených na soudní řízení, provoz vězeňského zařízení a integrace vězňů do společnosti (Štěrba, 2007)

PMS ČR tato přispění shrnuje do třech základních cílů činnosti. Jsou to:

Integrace pachatele, aby se obviněný začlenil do života společnosti a neporušoval dále zákony, respektoval právní stav společnosti a dokázal se v ní uplatnit.

Participace poškozeného, který by se měl zapojit do procesu a usilovat o vlastní odškodnění, přičemž tato skutečnost by měla vést k jeho znovu nabytí pocitu bezpečí a obnovit jeho důvěru ve spravedlnost.

Ochrana společnosti spočívá především v tom, že PMS ČR se snaží o efektivitu při zajišťování realizace alternativních trestů a opatření³

1.3 Role probačního úředníka ve výkonu trestu odnětí svobody

V rámci jedné ze svých činností se restorativní aspekt PMS ČR prolíná s restriktivním aspektem a to v případě spolupráce s klientem ještě ve výkonu trestu odnětí svobody.

³ Tamtéž.

Samotný výkon trestu odnětí svobody (dále VTOS) je právně upraven vlastním zákonem. Tento zákon kromě požadavků respektovat důstojnost odsouzeného říká, že orgánem, který zajišťuje výkon trestu, tedy odsouzené střeží, zajišťuje nad nimi dozor a užívá metod zacházení s odsouzenými, je Vězeňská služba České republiky (Zákon 169/1999 Sb.). PMS ČR v případě výkonu své působnosti ve věznicích nebo vazebních věznicích postupuje v součinnosti s Vězeňskou službou a justiční stráží ČR. A to v případech vypracování stanoviska nebo s přípravou podkladů pro soudní rozhodnutí odsouzeného nebo obviněného. Během této součinnosti Vězeňská služba má umožnit návštěvu úředníka probační a mediační služby ve vazbě nebo věznici (Zákon 257/2000 Sb.).

Ve vyhlášce Ministerstva spravedlnosti, kterým se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, je upravena působnost a úkoly zaměstnanců Vězeňské služby (dále uvádím VS). Jedná se o příslušníky a občanské pracovníky VS. S odsouzenými, ve všech typech věznic pracují týmy odborných zaměstnanců. Odbornými zaměstnanci VS jsou myšleni speciální pedagogové, psychologové, sociální pracovníci, vychovatelé a dozorcí se speciální odbornou přípravou (Vyhláška 345/1999 Sb.). S nimi spolupracují probační úředníci.

Je důležité podrobně zmínit činnost sociálních pracovníků, protože sociální pracovníci a probační úředníci vycházejí ze stejných metod práce s klienty.

Sociální pracovníci jsou součástí týmů odborného personálu, který se zabývá prací s lidmi ve VTOS a vazebně stíhanými.

Jsou zaměstnanci Vězeňské služby. V rámci své práce připravují informace pro vypracování sociální anamnézy, která je pak důležitá pro resocializační program odsouzených (Štěrba, 2007).

Sociální práci s pachateli trestných činů je věnováno číslo časopisu Sociální práce z roku 2012.

Hendrych (2012) se ve své stati zabývá metodami práce s osobami po výkonu trestu, ale tyto lze aplikovat i v rámci vězeňského působení.

Důležité při práci s osobami po výkonu trestu je volba správné metody sociální práce. Je důležité zohlednit všechny faktory, které klienty ovlivňují, aby metody práce s klienty byly efektivní. Mezi takové faktory Hendrych řadí negativní ovlivnění klienta vězeňským prostředím a ekonomické faktory. Ekonomické faktory v sobě skrývají důvody podfinancování sociálních služeb a malý počet sociálních pracovníků zabývajících se problematikou osob v konfliktu se zákonem (Hendrych, 2012, s. 63).

Další odborný pracovník, který pracuje s odsouzenými, je speciální pedagog. Protože obory speciální pedagogiky a sociální práce jsou úzce propojeny, je důležité zmínit i činnost speciálních pedagogů.

Existuje hned několik definic pojmu speciální pedagogika.

Renotierová píše, že podle současně užívané definice jde o vědní obor, který se zabývá rozvojem, výchovou a vzděláváním jedince tak, aby byl připraven se pracovní a společensky uplatnit (Renotierová, 2006, s. 13).

Cílem speciální pedagogiky pro praxi je pak to, aby se vychovávaný, vzdělávaný jedinec vyrovnal se svým postižením jak vnitřně, tak aby se dokázal včlenit do pracovního procesu a globální společnosti (tamtéž, s. 14).

Speciálně pedagogickým oborem, který se zabývá osobami s poruchami chování, je etopedie. Její metody se aplikují především na delikventní mládež. Působí na morálně narušené jedince tak, aby došlo k jejich výchově, převýchově, vzdělání a pracovní uplatnění. Klade se při tom důraz na prevenci nežádoucího chování (Řepová, 2006).

Faktory ovlivňující chování odsouzených ve výkonu trestu mají negativní důsledek na jejich další život po propuštění. Proto je důležité, aby ve věznicích na odsouzené působili tito specialisté. Řadíme sem i pracovníky z externích organizací a institucí, které mohou působit již ve vězeňském prostředí. Takovými jsou i probační úředníci. Návaznost spolupráce pracovníků VS ČR a PMS ČR je dána i závaznými dokumenty a právními předpisy, stejně jako spolupráce s dalšími organizacemi. V základních principech Evropských vězeňských pravidel je zdůrazněna podpora spolupráce s externími sociálními službami a zapojení občanských sdružení do vězeňského života (Evropská vězeňská pravidla).

1.4 Činnost PMS ČR

Dále se zabývám podrobným popisem činnosti PMS ČR a činností probačních úředníků.

Činnost PMS ČR je v současnosti rozmanitá. Realizuje se několik variant alternativních trestů.

Probační a mediační služba může působit v těchto oblastech činností. Jde o *soudní pomoc*, kdy pracovníci PMS ČR mohou získávat informace o obviněném, jeho sociálním prostředí nebo vyhodnocovat rizika spojená s páčáním další trestné činnosti a to vše pro potřeby soudního řízení. Dále se jedná o *včasnou pomoc*, která je uplatňována ještě před odsouzením. *Mediační činnost* je alternativní řešení konfliktu

mezi pachatelem a poškozeným. Další je *vlastní probační činnost* zaměřená na vedení klienta ve zkušební době, kdy probační pracovník klienta pozitivně motivuje, poskytuje mu psychosociální podporu a dohlíží na jeho chování. Poslední oblastí činnosti je *zajištění realizace trestu obecně prospěšných prací* (Štěrba, 2007).

Celý výčet poskytovaných odborných činností včetně jejich popisu zveřejňuje PMS ČR na svých stránkách. Jmenovitě se jedná o tyto činnosti:

- a) Mediacce
- b) Práce s mladistvými a dětmi
- c) Realizace obecně prospěšné práce
- d) Práce s oběťmi trestných činů
- e) Parole
- f) Probace
- g) Realizace trestu domácího vězení
- h) Realizace trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce⁴

Probační a mediační služba se pak podílí i na prevenci trestné činnosti. Na tuto skutečnost se zaměřuje zákon o Probační a mediační službě.

Tyto činnosti vykonávají buď probační úředníci, anebo probační asistenti. Podrobný popis činností úředníků popř. asistentů je obsažen v zákoně o PMS ČR. Včetně vymezení pojmu probační úředník a probační asistent. Tento zákon definuje, jaké jsou jejich kompetence a jaké jsou kladeny nároky na jejich vzdělání.

Probační úředníci nebo asistenti jsou zaměstnanci státu. Úředník PMS ČR musí být bezúhonný a způsobilý k právním úkonům. Dále musí splňovat požadavek dosaženého vysokoškolského vzdělání ve společenskovědní oblasti a to musí být zakončené v magisterském studijním programu. Musí složit odbornou zkoušku po základním kvalifikačním vzdělání. Pro asistenta platí obdobná pravidla, ale s rozdílem, že musí být starší 21 let a mít dosažené středoškolské vzdělání ve společenskovědní oblasti (Zákon 257/2000 Sb.).

Štěrba (2007) v souvislosti s činnostmi Probační a mediační služby píše o rozdílnosti těchto činností. Je vhodné, aby se pracovníci PMS ČR na ně specializovali. Je také důležitá vysoká úroveň odbornosti a kvalifikace pracovníků. Tito pracovníci by

⁴ Tamtéž.

se měli dobře orientovat v oblasti komunikace, sociálních věd, sociální práce, psychologie, speciální pedagogiky, práva, managementu a public relations.

Pracovníkům je zaručen přístup ke vzdělání a školením, potřebných ke zvýšení jejich odbornosti. Každý pracovník musí absolvovat úvodní školení, aby získal relevantní znalosti a dovednosti (Evropská probační pravidla).

Úředníci a asistenti jsou pak povinni absolvovat v rámci svého prohlubování odborných znalostí další školení (Zákon 257/2000 Sb.).

1.5 Situace klientů probačních úředníků ve VTOS

Další část práce je věnována popisu agendy podmíněného propuštění s dohledem – parole. Na úvod je důležité zmínit specifickou situaci klientů probačních úředníků v této agendě.

Situace klientů je víc specifická v tom, že se nacházejí stále ve výkonu trestu odnětí svobody, nebo jsou z něj propuštěni.

V případě uvěznění, obvinění nastupují do vazební věznice a odsouzení do věznic, které jsou rozděleny do čtyř typů, dle závažnosti trestného činu. Během uvěznění se u obviněných i odsouzených objevují psychosociální problémy.

V první fázi uvěznění se jedná o *psychosociální problémy spojené s obviněním*.

Fischer a Škoda (2009, s. 172) uvádějí, že: „Již samotné obvinění jedince z trestného činu a související vyšetřování znamená změnu ve stávajících, obvyklých vzorcích chování“

Tyto změny bývají doprovázeny pocitem úzkosti, napětím a ohrožením a jsou typické hlavně pro osoby prvotrestané.⁵ Postoj k obviněnému může změnit i jeho sociální okolí. Může docházet k nedůvěře a odsouzení. To může vést k získání nálepky „kriminálního.“ (tamtéž).

V další fázi jsou to *psychosociální problémy spojené s vazebním uvězněním*. Samotné uvěznění je velmi zátěžovou a stresovou situací. Je to zejména z důvodu strádání, protože jedinec nemůže uspokojit některé své psychické a biologické potřeby. Dalšími zátěžovými situacemi je i adaptace na nové prostředí, která může být ztížena šikanováním ze strany spoluvězňů, a nejistota vyplývající z výsledku soudního řízení.

⁵ Mühlpachr (2001, s. 66) píše, že se v souvislosti s profilovou změnou pachatelů, došlo právě k zvýšení podílu prvopachatelů.

Reakce na vazební uvěznění jsou u každého různé a to jak agresivní reakce, tak únikové reakce vyšetřování (Fischer, Škoda, 2009, s. 173 - 176).

Podle Vágnerové (2004) příkladem agresivní reakce může být vydírání vězeňského personálu, únikem pak bývá stažení do sebe, únik do fantazie nebo nemoci.

Trest vyvolává v každém člověku negativní emoční reakci, i když se jedná o odmítnutí a chování jedince odmítá, tento jedinec vztahuje odmítnutí na celou svoji osobu (Štěrba, 2007, s. 22).

Jedinec má dvě základní opory, které s výkonem trestu odnětí svobody může ztratit. Pokud o ně přijde, jsou jeho šance na úspěšný návrat do běžné společnosti mizivé. Takovými oporami jsou *rodina a jiné sociální kontakty a vztahy*. Většina uvězněných tyto vztahy nemá ještě před uvězněním a další je ztrácí během výkonu trestu. Další oporou jsou *zaměstnání, pracovní návyky a dovednosti*. Absence zaměstnání je nejen dalším problémem, který znesnadňuje začlenění do společnosti, ale je i zdrojem další delikvence (Fischer, Škoda, 2009).

Výkon trestu má tedy dopady jak individuální, tak sociální. Sociálním dopadem, kromě přetrhání vztahů s rodinou, přáteli a spolupracovníky, je také izolace od reálné společnosti (Štěrba, 2007, s. 23).

Uvěznění má na jedince negativní dopady, které se později mohou projevit během jeho návratu do běžné společnosti. Tyto jevy souvisí s hierarchií vězeňské instituce. Tímto jevem je *prizonizace*, o které píše hned několik autorů.

V souvislosti s vývojem vězení jako totální instituce Urbanová (2006) píše, že odnětí svobody má za následek tzv. *prizonizační efekt*. Důsledkem tohoto efektu je ztráta společenských vazeb, které po odpykání trestu vedou až k odmítání člověka jeho okolím a celou společností. Během uvěznění člověk ztrácí běžné návyky a ztotožňuje se s vězeňskou subkulturou. To může být též problémem znovu začlenění do společnosti.

Fischer a Škoda (2009, s. 182) píšou, že uvězněný jedinec přijímá pravidla vězeňské subkultury a to z důvodu vzájemné loajality mezi spoluvězni. Jedná se o spojenectví proti útlaku vězeňského personálu, který vězni pocítují. Prizonizace jim tak zaručuje přežití ve vězeňském prostředí, ale zároveň zaručuje ztrátu vzorců chování ve společnosti mimo věznic.

Na jedince, kteří mají vysokou pravděpodobnost znovu se začlenit do běžné společnosti, působí prostředí výkonu trestu odnětí svobody. Projevuje se právě prizonizací (Hendrych, 2012, s. 63).

Prizonizace je utvářena dalšími jevy.

Prvním je *institucionalizace*. Ta znamená přizpůsobení se organizovanému životu ve věznicí a ztrátu samostatnosti (Fischer, Škoda, 2009, s. 183).

Pokud jedinec přijme normy a pravidla vězeňského prostředí, říkáme tomu *ideologizace*. Znamená to, že se s těmito normami plně ztotožní. Může se to projevit přijetím vězeňského argotu, racionalizací vlastního delikventního chování a hledání příčin ve svém okolí. Prizonizovaní jedinci potom mají větší prognózu recidivy (Fischer, Škoda, 2009).

V souvislosti s výkonem trestu odnětí svobody Fischer a Škoda (2009) zmiňují jeho sociální specifika. Tato specifika souvisí s racionalizací vlastního kriminálního chování. Říká se tomu *exteriorizace* zla. Vězni mají tendenci svést všechno špatné na zákony, soudce nebo vězeňský personál.

Racionalizace tedy spočívá v omlouvání svého chování. Takoví jedinci se pak snaží utéct z reality (Štěrba, 2007, s. 23).

Projevuje se to poruchami chování nebo psychickým selháním. V tomto případě se může jednat o obranou reakci, nejen o racionalizaci, ale i o vytěsnění traumatizujícího zážitku (Vágnerová, 2004).

Dalším specifikem je sociální hierarchie. Jedná se o role neformálního vůdce, role dělesloužícího, řadového příslušníka a outsidera. Takový systém pak působí na všechny, kdo se účastní penitenciárního procesu. Ti jsou pak ohroženi prizonizací – vězni, a syndromem vyhoření - příslušníci vězeňské služby (Fischer, Škoda, 2009).

Některé osoby jsou nositeli společensky nežádoucích jevů a nesou si je s sebou už do věznic. Většinou se jedná o osoby závislé na návykových látkách. Pokud jde o nelegální látky, i přes drogové programy, které jsou ve věznicích nabízeny se ilegálními způsoby drogy ve věznicích šíří, a tak pachatelé uvěznění za zločiny spojené s drogovou kriminalitou se po návratu do společnosti stávají znovu uživateli návykových látek. Této problematice se podrobně věnuje sborník *Vězeňství a nelegální drogy* (Miovský, 2003).

Probační úředník vstupuje do spolupráce s klienty již ve vazební věznicí a je důležité zmínit, že klienti ohroženi recidivou a závislí na návykových látkách tvoří hlavní cílovou skupinu probačních úředníků. Důležitou činností je i působení probačního úředníka na klienta, aby obnovil své narušené vazby na své sociální okolí.

1.6 Parole – podmíněné propuštění s dohledem

V práci se chci dále zabývat podrobným popisem dvěma z činností PMS ČR, které souvisejí s penitenciárním a postpenitenciárním procesem. Jedná se o paroli a probační dohled.

S odsouzenými klienty PMS ČR pracuje v rámci tzv. parole, kdy tito klienti jsou podmíněně propuštěni a byl jim uložen dohled probačního úředníka (Kroftová, Ouředníčková, 2005).

Činnost parole, kterou zprostředkovává PMS ČR, také známá jako podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem, je realizována v rámci vykonávacího řízení⁶. Slovo *parole* pochází z francouzštiny a znamená slovo. Probační a mediační služba tedy tento pojem interpretuje jako „podmíněné propuštění na (čestné) slovo, resp. na slib odsouzeného, že se bude řádně chovat.“⁷

V této oblasti PMS ČR úzce spolupracuje s Vězeňskou službou ČR. Odsouzení by měli být dobře informováni o podmínkách spolupráce s PMS ČR. Výměna informací je zajišťována jak ze strany služby, tak ze strany věznice. Jedná se o besedy s odsouzenými a s odborným personálem, konzultace, poradenství a poučení odsouzeného při nástupu do výkonu trestu (Kroftová, Ouředníčková, 2005).

Ve chvíli, kdy se odsouzený připravuje na podmíněné propuštění, může požádat o pomoc probačního úředníka. Tato spolupráce pak probíhá tak, že probační úředník nebo asistent navštěvuje odsouzeného ve věznici a ve spolupráci s pracovníky věznice připravují podklady pro rozhodnutí soudu o žádosti o podmíněné propuštění. V rámci této aktivity může probační úředník/ asistent (dále jen pracovník) spolupracovat i s dalšími subjekty mimo věznici.

Smyslem této spolupráce je shromáždit a vyhodnotit důležité informace o klientovi včetně vyhodnocení rizik a potřeb odsouzeného ještě před rozhodnutím soudu. Vyhodnocením rizik se myslí zejména riziko recidivy.⁸

Vyhodnocováním rizik je věnována další stať z časopisu Sociální práce.

⁶ Probační a mediační služba České republiky [Hlavní webová stránka]. Dostupné z <https://www.pmscr.cz/> [posl. akt. neuváděno] [cit. 11. 2. 2014].

⁷ Tamtéž.

⁸ Tamtéž.

Tímto vyhodnocením rizika může být myšleno vyhodnocování rizikových a ochranných faktorů, kterých je možné využít jak v nástrojích pro vyhodnocení rizika recidivy, tak potřeb pachatele pro stanovení efektivní intervence (Lulei, 2012, s. 73).

Příkladem specifické potřeby odsouzeného může být léčba závislosti, získání lepší pracovní kvalifikace apod. Po vyhodnocení těchto faktorů může probační pracovník doporučit nebo nedoporučit podmíněné propuštění. Případně navrhnout povinná opatření jako zdržení se kontaktu s konkrétní osobou nebo dohled.⁹

Podrobnější popis a postupy spojené s institutem parole jsou zaznamenány v letáčích a odborných metodikách, které jsou dostupné i na webových stránkách Probační a mediační služby. Leták k paroli slouží především jako zdroj informací pro potencionální žadatele o podmíněné propuštění z VTOS.

Z těchto materiálů má odsouzený možnost dozvědět se o smyslu spolupráce s probačním pracovníkem. Informují zájemce, v jakých případech je mohou kontaktovat. Jedná se o hlavně o situace, kdy je pravděpodobné, že v případě podmíněného propuštění soud uloží dohled, náhradu škody poškozenému, léčbu závislosti nebo zdržení se kontaktu s určitou osobou (Parole – podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem ...)

Žadatelům o spolupráci s PMS ČR dále radí, jakým způsobem se zkontaktovat s probačním úředníkem a to prostřednictvím svého vychovatele, sociálního pracovníka nebo dalšího odborného pracovníka z oddělení výkonu trestu, kteří mu mohou podat další informace a pomoci s vyplněním formuláře s názvem: *Podnět k zahájení spolupráce s Probační a mediační službou ČR* (tamtéž).

Nakonec probační pracovník na základě získaných informací, napíše *Stanovisko střediska Probační a mediační služby k žádosti o podmíněné propuštění*, se kterým se odsouzený seznámí a může se k němu vyjádřit, předtím než je podáno k soudu (tamtéž).

V letáku je také podána informace o průběhu spolupráce. Pracovník PMS ČR bude vycházet z informací, které žadatel uvedl v „Podnětu“ a zároveň bude mít možnost nahlédnout do osobních spisů vedených věznicí. Žadatel je informován i o skutečnosti, že sám bude muset vyvinout aktivitu na zařízení všeho, co si bude schopen sám zařídit. Nakonec je zájemce informován o všech informacích, které probační pracovník uvede

⁹ Tamtéž.

do „Stanoviska PMS ČR k žádosti o podmíněné propuštění“ a o možnosti se k uvedeným skutečnostem vyjádřit (tamtéž).

Toto jsou informace pro potencionální zájemce. Odborné informace, které slouží pracovníkům PMS ČR a pracovníkům VS jsou pak uvedeny v metodice k paroli.

V úvodním ustanovení této metodiky je uveden její smysl. Jedná se o koordinaci spolupráce mezi VS ČR a PMS ČR v přípravě podkladů k podmíněnému propuštění z výkonu trestu (Parole – metodika).

Činnost PMS ČR v součinnosti s vězeňskou službou by měla spočívat v pořádání besed. Podle metodiky je jejich náplň legislativně upravena. Besedy by měly probíhat jednou za rok pro odborný personál všech věznic a jednou za rok pro všechny odsouzené. Stejně se vyhodnocuje pro potřeby Vězeňské služby součinnost Probační a mediační služby s jednotlivými věznicemi a to vždy k 31. 12. kalendářního roku. Dvakrát za rok pak PMS ČR poskytuje VS ČR statistická data o počtu případů evidovaných v souvislosti s podmíněným propuštěním a počtem případů, nad kterými byl uložen dohled (tamtéž).

Metodika dále vymezuje součinnost VS a obecné realizační podmínky spolupráce s probační službou. Důležitou součástí metodiky jsou i konkrétní realizační postupy při zajišťování podkladů pro rozhodnutí soudu o možném podmíněném propuštění s dohledem. Tyto postupy se člení do oblastí:

- a) Postup před podáním žádosti o podmíněné propuštění
- b) Postup od podání žádosti o podmíněné propuštění
- c) Postup po pravomocném rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění s dohledem (tamtéž).

1.6.1 Postup před podáním žádosti o podmíněné propuštění

O činnostech probace a mediace by měl být odsouzený seznámen už při nástupu do VTOS. Vedoucí oddělení výkonu trestu má každý měsíc k dispozici jmenný seznam osob, kterým za půl roku vznikají zákonné podmínky pro podmíněné propuštění. Tito se pak účastní přednášky sociálního pracovníka, který by je měl informovat o podmínkách podmíněného propuštění s dohledem. Pokud má odsouzený zájem o spolupráci s probační a mediační službou, konzultuje svoji žádost nejdříve se svým vychovatelem nebo s jiným odborným pracovníkem, zda je vhodné podnět PMS ČR podat (tamtéž). Pak následuje postup podání Podnětu ke spolupráci uvedený výše.

Probační pracovník se domluví s vedoucím oddělení výkonu trestu na konzultacích, které bude mít s klientem a ještě před tím má možnost prostudovat osobní kartu odsouzeného. O odsouzeném si může vyžádat informace od odborných pracovníků věznice. Relevantní informace mu mohou poskytnout vychovatel, speciální pedagog, sociální pracovník, psycholog, vychovatel – terapeut, kaplan (tamtéž).

Poskytnuté informace jsou pak základní informace nejen o klientovi samotném, ale i o jeho sociálním prostředí, se kterými probační pracovník dále pracuje.

Dohoda mezi pracovníkem PMS ČR, odsouzeným a spolupracujícím zaměstnancem věznice umožňuje v případě nutnosti, přístup dalšího zaměstnance věznice nebo pracovníka jiné spolupracující instituce (tamtéž).

V prvotní konzultaci je důležité, aby probační pracovník vycházel především z informací poskytnutých od pracovníků věznice a klienta.

Ze strany pracovníků věznice jde o jejich vyhodnocení rizik a ze strany odsouzeného vychází z informací, které uvedl v *Podnětu*. Informace, které od nich probační pracovník získá společně s informacemi z osobní karty odsouzeného, slouží pak pracovníkovi k navrhnutí oblastí činnosti PMS ČR. S odsouzeným se pak dohodnou na společné spolupráci a termínu další spolupráce (tamtéž).

Probační pracovník se pak ve spolupráci s klientem a dalšími zainteresovanými pracovníky dohodne na časovém harmonogramu a úkolech, které pak každý jednotlivě zařídí. Většinu kroků by měl podniknout klient sám. Na pracovníkovi je pak analyzovat získané informace. V případě potřeby, doplňující informace může získat od dalších klientů nebo z klientova sociálního okolí. Je vhodné kontaktovat středisko PMS ČR v místě bydliště klienta, kde se bude nacházet po propuštění (tamtéž).

1.6.2 Postup od podání žádosti

Jakmile je žádost o podmíněné propuštění podána. Na rozhodnutí o propuštění už pracovníci věznice ani probační pracovníci nemají vliv. Tyto kompetence připadají soudci. Přesto vypracované *Stanovisko* má na rozhodování soudu značný vliv.

Stanovisko má význam v případě, že soud zvažuje uložení dohledu popř. uložení přiměřené povinnosti nebo omezení (tamtéž).

Je nutné, aby odsouzený požádal o spolupráci PMS ČR alespoň 3 měsíce před podáním žádosti o podmíněné propuštění.

Pokud podá žádost o spolupráci v kratší době, pracovník ho upozorní na fakt, že takto bude spolupráce ovlivněna a může být také odmítnut (tamtéž).

1.6.3 Postup po pravomocném rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění s dohledem

Jakmile soud rozhodne o podmíněném propuštění s dohledem, kontaktuje středisko probační a mediační služby, které bude nad podmíněně propuštěným vykonávat dohled a doručí mu kopii o rozhodnutí. Správní oddělení věznice o této skutečnosti informuje středisko místně příslušné věznice i středisko v místě bydliště propuštěného klienta o jeho propuštění. Středisko spolupracující s věznicí pak zašle kopii *Stanoviska* a hodnocení odsouzeného vypracované věznicí středisku, které bude vykonávat dohled (tamtéž).

Tento dohled pak vykonává pracovník většinou formou osobních konzultací s klientem na středisku probační a mediační služby v místě klientova bydliště, probační úředník, ale může klienta navštívit i u něj doma. Pracovník o setkání s klientem vede záznamy, které pak sděluje jednou za půl roku soudci a v případě náhrady vazby i státnímu zástupci. Tato spolupráce je pro klienta povinná až do skončení zkušební doby (Parole – podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem...).

1.6.4 Příprava pracovníků v agendě parole

Pro připravenost pracovníků PMS ČR, kteří se zabývají agendou parole, je důležitá dobrá průprava ať už na spolupráci s Vězeňskou službou ČR, tak na metody a způsoby vyhodnocování rizik odsouzeného. Tím se zajišťuje efektivita činností v této agendě. Podíl na této přípravě mají především speciální projekty.

Projekty, které se zabývají přípravou pracovníků v činnosti parole a metodami práce s osobami podmíněně propuštěnými jsou Křehká šance a Vzdělávání pro systémový rozvoj probačních programů a programů restorativní justice.¹⁰

V rámci spolupráce PMS ČR a VS ČR sehrál důležitou úlohu projekt Transition Facility, na kterém se podíleli odborníci v probaci a mediaci z Velké Británie. Na základě tohoto projektu vznikla *Dohoda o vzájemné spolupráci mezi PMS ČR a VS ČR při zavádění výsledků projektu Transition Facility do praxe obou služeb*, která popisuje projekt TF a jeho výstupy.

Tento projekt byl zaměřen na rozvoj spolupráce mezi PMS ČR, VS ČR, soudy a státními zastupitelstvími, které se zabývají podmíněným propuštěním s dohledem. Na

¹⁰ Probační a mediační služba České republiky [Hlavní webová stránka]. Dostupné z <https://www.pmscr.cz/> [posl. akt. neuváděno] [cit. 11. 2. 2014].

základě aktivit realizovaných v rámci projektu se došlo k výstupům, které upravovali součinnost mezi PMS ČR a VS ČR, aby byla ještě efektivnější, včetně manuálů pro práci s odsouzenými a návrhu legislativní změny v institutu podmíněného propuštění s dohledem (Dohoda mezi Vězeňskou službou ČR a Probační mediační službou ČR...).

1.7 Probační dohled

V případě podmíněného propuštění, je klientovi uložen dohled. Pracovníci pak mohou v rámci svých kompetencí realizovat další činnost – probační dohled.

Dohled lze chápat jako činnosti napomáhající k zachování klienta jako součásti společnosti nebo také jako zajišťování kroků spojených s plněním stanovených podmínek či povinností. Dohled může být povinný nebo dobrovolný (Evropská probační pravidla).

Původ slova probace je z latiny a znamená zkoušení, dohled pak: „Ukládá obviněnému nebo odsouzenému pokud státní zástupce nebo soudce považuje za účelné sledovat po určitou dobu chování klienta a uloží mu obvykle i přiměřené omezení nebo povinnost.“¹¹

Souhrnně pojem dohled je popsán v zákoně o Probační a mediační službě, kde jsou popisovány podmínky dohledu včetně činností, které probační úředník vykonává v rámci dohledu nad klientem. Otázce dohledu se věnuje také trestní zákoník. Tento se zabývá vymezením pojmu dohled a účel dohledu.

V dohledu se podle tohoto zákona jedná o pravidelný osobní kontakt pachatele s probačním úředníkem. Vytvářejí přitom probační plán, který realizují ve zkušební době. V této době probační úředník také kontroluje, jestli pachatel dodržuje podmínky stanovené soudem nebo ze zákona (Zákon 40/2009 Sb.).

V zákoně se dále píše o účelu dohledu, který je obdobný cílům PMS ČR. Zákon sám pak stanoví probačního úředníka jako subjekt vykonávající dohled. Zákon v § 51 popisuje povinnosti a oprávnění probačního úředníka. Tyto jsou stejné jako v zákoně o probační a mediační službě (tamtéž).

Kromě toho, ale vymezuje i povinnosti pachatele. Jedná se o povinnosti v § 50:

- a) Spolupráce s probačním pracovníkem a plnění probačního plánu dohledu.
- b) Dostavovat se ve stanovených lhůtách k probačnímu pracovníkovi.

¹¹ Tamtéž.

c) Informovat probačního úředníka o místě pobytu, zaměstnání a dodržování soudem stanovených podmínek.

d) Umožnit probačnímu úředníkovi vstup do svého obydlí (tamtéž).

V rámci dohledu by se měli zohlednit i individuální potřeby jednotlivých pachatelů trestných činů (Evropská probační pravidla).

V Evropských probačních pravidlech je samotný pojem probace definován jako souhrn sankcí a opatření daných ze zákona, které mají působit na pachatele trestné činnosti. Sankcemi a opatřeními se pak rozumí dohled, sociální zapojení pachatele trestných činů a zajištění bezpečnosti do společnosti. V pravidlech také stojí, že není jednoduché pojem probace přesně definovat. Přesto se jedná o mezinárodně známý pojem užívaný ve spojitosti s dohledem nad pachateli trestných činů (tamtéž).

2 Výzkumná část

Výzkum je věnován otázce zhodnocení úlohy probačních úředníků v rámci podmíněného propuštění s dohledem – parole. Výzkum byl realizován ve vybraných střediscích Probační a mediační služby České republiky.

2.1 Výzkumné otázky a cíl

Téma podmíněného propuštění s dohledem jsem si vybrala, protože jsem během svého praktického vzdělávání, strávila měsíc ve středisku Probační a mediační služby v Šumperku a práce s klienty ve výkonu trestu mě zaujala. Měla jsem tak možnost zkontaktovat úředníky z dalších středisek pro svůj výzkum. Ve výzkumech se agendou parole zabývali i jiní, realizované výzkumy pak prováděli s klienty Probační a mediační služby. Mě zajímaly názory na tuto agendu úředníků, kteří se jí zabývají. V rámci podmíněného propuštění s dohledem probační úředník vstupuje do vězeňské instituce, kde spolupracuje s odborným personálem. Úspěšnost této spolupráce je závislá na dobré koordinaci a informovanosti pracovníků v obou institucích. Dále úředníci PMS ČR pracují s klienty již ve výkonu trestu i po něm, takže mohou vidět proměnu klienta v penitenciárním i postpenitenciárním procesu.

Pro výzkum jsem si stanovila základní otázku. Jak hodnotí společnou práci s klienty ve výkonu trestu popř. později ve stanoveném dohledu. Jako dílčí otázku jsem si pak stanovila, jak hodnotí spolupráci s vězeňskou službou.

Cílem výzkumu bylo zachytit, jak úředníci PMS ČR, zabývající se agendou parole, hodnotí svoji dosavadní práci s klienty ve výkonu trestu odnětí svobody, kde si myslí, že došlo k pokroku v práci s jejich klienty a jaká vidí úskalí či výhody ve spolupráci s vězeňskou službou a v kompetencích, které spadají do jejich profese.

2.2 Kvalitativní Metody

Pro realizaci svého výzkumu jsem si zvolila metodu kvalitativní. Miovský (2006, s. 17), který se věnuje kvalitativnímu přístupu v psychologických vědách, poukazuje na důležitost užívání termínu kvalitativní přístup. Kvalitativní přístup obecně charakterizuje jako: „Kvalitativní přístup v psychologických vědách je přístupem, který pro popis, analýzu a interpretaci nekvantifikovaných a nekvantifikovatelných vlastností zkoumaných fenoménů naší vnitřní a vnější reality využívá kvalitativních metod.“

Kvalitativní šetření se neopírá o numerické šetření. Cílem je odhalit význam získávaných informací. (Disman, 2002, s. 285).

Dle Dismana (2002, s. 286) Cílem kvalitativního výzkumu by mělo být porozumění situace, abychom situaci porozuměli, je důležitý vhled do největšího množství dimenzí výzkumného problému.

Kvalitativním výzkumem se tedy rozumí nekvantifikovaný výzkum, jehož účelem je zkoumat životy lidí, tedy jejich příběhy nebo jejich vztahy (Strauss, Corbin, 1999, s. 10).

Kvalitativní přístup a jeho metody je vhodné použít, pokud chceme porozumět konkrétní realitě. Vzhledem k nastavení cílů své práce jsem se rozhodla pro metody kvalitativní jako vhodné pro realizaci výzkumu.

2.3 Metoda sběru a analýzy dat

Pro sběr dat jsem si vybrala metodu rozhovoru neboli interview. Interview je definováno jako nejužitečnější i nejobtížnější metoda (Miovský, 2006, s. 155). Konkrétně jsem použila metodu - polostrukturované interview. V rámci metody jsem si vytvořila okruhy otázek, které jsem pokládala svým respondentům. Jednalo se o tyto otázky:

1. Jak hodnotí spolupráci s Vězeňskou službou?
2. Jakou mají klienti představu o tom, co jim může PMS ČR nabídnout?
3. Jak probíhá spolupráce s rodinnou a blízkými klienta?
4. Jaká rizika vyhodnocují?
5. Mají možnost dozvědět se o klientovi, jak žije po propuštění, pokud dohled nad ním nevykonává jejich středisko?
6. Do jaké míry jsou klienti motivováni k plnění stanovených podmínek?
7. Jak efektivní jsou kompetence popř. činnosti, se kterými pracují během přípravy podkladů k podmíněnému propuštění nebo během dohledu?

Ne vždy se mi dařilo tyto otázky pokládat tak, jak šly za sebou a to z důvodu, že respondenti někdy sami ve svých odpovědích došli k dalšímu okruhu mých otázek. Někteří respondenti na všechny okruhy mých otázek neodpověděli.

Pro zaznamenání informací jsem využila audiozáznam. Jako doplněk jsem pak zvolila metodu pozorování s využitím záznamového archu, který mi pomohl zachytit informace, které nejsou zaznamenány v nahrávce.

Tato forma získávání záznamu se mi vyplatila při rozhovoru v Opavském středisku, kde mi probační pracovník sdělil další skutečnosti až po skončení našeho rozhovoru nebo v Ústí nad Orlicí, kde jsem si dělala jenom poznámky k rozhovoru z důvodu technického selhání audiozáznamu. Takže informace zachycené z tohoto rozhovoru doplňují získané údaje.

Proto, abychom analyzovaly data získaná v rámci kvalitativního šetření, je důležité kódování.

Přesně se jedná o pojem kódování dat. Schwandt píše, že tento pojem lze chápat v širších souvislostech, a proto je těžké jej přesně definovat (dle Miovský, 2006, s. 210).

Kódování kvalitativních dat je prvotní fází zpracování a třídění dat. (tamtéž).

V rámci kódování dat jsem musela zvolit vhodnou metodu. Tou metodou byla metoda zakotvené teorie.

Mioviský vysvětluje, že kódování dat v kontextu zakotvené teorie znamená ty operace, kde zjištěné údaje podrobíme analýze, následně jsou tyto údaje konceptualizovány, a pak je novými způsoby znovu skládáme. Tento proces znamená tvorbu nové teorie. (Mioviský, 2006, s. 228).

Kódování může být otevřené a axiální. V otevřeném kódování se jedná o přiřazení pojmů k určité skupině jevů, které se dále podle významu roztřídí do kategorií, které se následně analyzují – kódují. Axiální kódování následuje po otevřeném. Údaje se potom propojí novým způsobem tím, že se kategorie spojí v nových významech (Strauss, Corbin, 1999).

V rámci takto teoreticky stanovené metody jsem postupovala následovně. Jako první jsem si v prepisech rozhovorů barevně podtrhla významné skutečnosti. Tyto skutečnosti jsem si pak rozdělila do skupin, které jsou spojené určitým významem. Tyto významy souvisely jednak s předem stanovenými oblastmi bádání nebo s dalšími kategoriemi skutečností, které vyvstaly během rozhovorů. Takže jsem pak v rámci stanovených oblastí poznatky interpretovala.

2.3.1 Výzkumný vzorek

Výzkum jsem realizovala na střediscích Probační a mediační služby ČR a to ve čtyřech střediscích v Šumperku, Olomouci, Opavě, Ústí nad Orlicí. Mými respondenty byli pracovníci těchto středisek, kteří se zabývají parolí neboli podmíněným propuštěním s dohledem. Při kontaktování pracovníků jsem vycházela ze střediska v Šumperku, kde jsem absolvovala praxi. Proto nebylo těžké zkontaktovat pracovníci

střediska a udělat s ní rozhovor. Rozhovor byl velmi přínosný. Poskytla mi hodně podnětných informací, které jsem pak mohla využít v dalších rozhovorech. Dále mi poradila, jaká střediska mám kontaktovat. Tento rozhovor proběhl v prosinci. Další rozhovory proběhly v průběhu měsíců únor a březen.

Kontakt s dalšími probačními úředníky jsem navazovala prostřednictvím elektronické pošty a pro snadnější navázání kontaktu jsem se zmiňovala o doporučení šumperského střediska. Domluva termínů rozhovorů dále probíhala telefonicky. Další rozhovory proběhly na střediscích v Olomouci a Opavě. V Ústí nad Orlicí není žádná příslušná věznice, nicméně agendou parole se zabývají v součinnosti s jinými středisky probační a mediační služby. Na středisku pracuje úředník, který se ještě nedávno věnoval této agendě v Liberci, takže jsem udělala rozhovor i s ním. Celkový počet mých respondentů byl pět. Pro zjednodušení v ukázkách rozhovorů označuji odpovědi respondentů podle místa střediska, kde působí.

Jsem si vědoma, že počet respondentů neodpovídá dostatečnému počtu. Ačkoliv střediska Probační mediační služby jsou rozmístěna po celé republice, ne každé středisko se zabývá agendou parole. Je to z důvodu, že ne všechna střediska mají v místě své působnosti věznici. Z časového důvodu dodržení termínů a místně dostupných středisek jsem se dostala jen do některých.

Právě časová vytíženost pracovníků byla hlavním rizikem při realizaci mého výzkumu. Například domluva termínu v Opavě musela proběhnout dvakrát. Přesto se mi podařilo získat podnětné informace k mému tématu. Důležité je také zmínit, že každý z těchto úředníků působí ve věznicích s různě nastaveným režimem a skupinou odsouzených.

Střediska a věznice, kde pracovníci působí včetně let, kdy se agendou zabývají, jsou uvedena v následující tabulce.

Středisko PMS	Věznice	Délka praxe v agendě parole
ŠUMPERK	Věznice Mírov	1 rok
OLOMOUC	Vazební věznice Olomouc	9 let
OPAVA	Věznice Opava	10 let
ÚSTÍ NAD ORLICÍ	Součinnost s dalšími středisky PMS ČR	nezjištěno
LIBEREC	Vazební věznice Liberec	2 roky

Tabulka č. 1. Působnost pracovníků PMS ČR v agendě parole.

2.4 Analýza dat

Pro analýzu dat jsem použila metodu otevřeného kódování. Získaná data jsem následně interpretovala a seřadila do kategorií. Tyto výsledky jsou pak doplněny ukázkami z rozhovorů. Analýza dat se dotýká spolupráce s klientem. Dílčí část analýzy je zaměřena i na spolupráci s vězeňskou službou.

2.4.1 Spolupráce s pracovníky Vězeňské služby

V rámci výzkumu jsem se zabývala tím, jak probační pracovníci hodnotí obecné povědomí o probační a mediační službě mezi potencionálními zájemci tedy osobami ve VTOS. Kromě informací od pracovníků věznice mají tyto osoby možnost získat informace jak od samotných probačních úředníků, tak z letáků PMS ČR, kde jsou popsány konkrétní pravidla případné spolupráce. Takové povědomí může úzce souviset i se spoluprací s VS, protože je podle pracovníků důležité, jak budou informováni. Pracovníci VS mají též možnost informovat odsouzené o činnosti PMS ČR, jak je zmíněno v teorii.

Obecné povědomí o probaci a s nimi tedy spojená očekávání klientů mohou být podle někoho jasná ze zdrojů poskytujících informace.

„Na všech odděleních výkonu trestu probíhají 1 za půl roku besedy s klienty. Takže vědí, co jim můžeme nabídnout.“ (Olomouc).

„No... většinou jsme chodili do věznice tak dvakrát třikrát do roka, tak oni věděli, o co jde.“ (Liberec).

Zkušenosti dalších pracovníků jsou však jiné.

„Obecně platí, že většina odsouzených má povědomí o PMS, že je to jejich cesta, jak se dostat ven, ale není to tak. Byť jim to říkám stále dokola.“ (Šumperk).

Jiné důvody, proč klienti podávali žádosti, uvedl další pracovník. Tím důvodem podle něj byla nuda.

„Většinou podávali žádost, protože je to tam nebavilo, nebavilo ve věznici, prostě chtěli ven, tak to zkoušeli, i když měli docela malou šanci nebo prostě chtěli být s rodinou.“ (Liberec).

Tento důvod pak pracovník okomentoval ještě v souvislosti se zamítnutým propuštěním. „Většinou to chápali, protože většina těch vězňů třeba nepočítala, že je pustí a spíš jenom na ukrácení chvíle...“ (Liberec).

„Mám určitou zkušenost, že velká většina klientů jedná takzvaně účelově, dělá cokoli, aby se dostala z věznice na svobodu dříve, než je ten termín propuštění. Pokud jde o ta očekávání, klienti očekávají, že po spolupráci s PMS budou podmíněně propuštěni. Někteří to až tak zkracují, že nás považují za službu, která pomáhá klientům z vězení. Ovšem není tomu tak. Každý klient je na to od začátku upozorňován. Náš úkol je zjistit rizika a navrhnout vhodná opatření pro jejich snížení, a tak potom někteří sami odstupují od spolupráce a někteří klienti jsou i nedobrovolní.“ (Opava).

Pracovníci hodnotí obecné povědomí různě. Někteří klienti mohou být dobře informováni o tom, co jim PMS ČR nabízí, ale někteří mohou mít zkreslené informace o tom, že když si podají žádost o podmíněné propuštění s dohledem, dostanou se na svobodu. Ve skutečnosti tomu tak není.

Během spolupráce pracovníci kladou důraz na to, aby si pokud je to v jejich možnostech některé věci zařídili přímo klienti.

Dobře nastavená spolupráce s vězeňskou službou je důležitá pro efektivní spolupráci s klientem. Po dohodě s VS pořádají pracovníci PMS ČR informativní schůzky jednou za půl roku jak pro pracovníky věznice, tak pro odsouzené. Je však možné tyto schůzky zorganizovat podle vlastní domluvy. V tomto směru podle probačních pracovníků jim spolupracující pracovníci VS vycházejí vstříc.

„Spolupráci jsem si pak nastavila sama tak, že jsme s pracovníky věznice Mírov určili harmonogram.“ (Šumperk).

„Většinou to bylo, tak že jsme se domluvili s tou věznicí... Může to být i víc. V těch metodikách je to doporučený minimum.“ (Liberec).

Pracovníci viděli nedostatky v práci s klienty a to ze strany pracovníků VS. Tyto nedostatky pak mohou ovlivnit spolupráci odsouzeného s probačním pracovníkem. Jedná se o nedostatečné pracovní návyky u klientů, které později mohou ovlivnit zprávu soudu psanou probačním pracovníkem. Spolupráce je ale hodnocena v tomto směru kladně, protože pracovníci své klienty mohou více motivovat.

„Myslím si, že jsou u něj rezervy v práci ze strany věznice. Jako ví už něco o něm, a kdyby se mu trochu poctivěji věnovali a tak až na výjimky, myslím si, že by se mělo více pracovat s tím člověkem už ve výkonu trestu a nastavit ještě nějaké mantinely a nějaká pravidla už tam. Takže mám s tímhle zkušenost.“ (Olomouc).

„No, určitě bych tam viděl možnost lepší práce v těch věznicích s těma lidma v tom smyslu těch pracovních návyků. Jo, třeba spousta vězňů tam vůbec nepracuje nebo nikdy nepracovali. Takže tady určitě by to bylo lepší...“ (Liberec).

Probační pracovníci hodnotili spolupráci s VS jako bezproblémovou. Někteří ji takto hodnotili jen na základě dohody mezi PMS ČR a VS ČR.

„Spolupracovali bez problému.“ (Liberec).

„Tak tam se postupuje na základě dohody mezi Probační a mediační službou a Vězeňskou službou, tak tam je na základě té dohody jako víceméně ani není důvod, aby byly nějaké problémy ve spolupráci.“ (Olomouc).

Spolupráce může být také hodnocena jako velmi dobrá a to se může projevit například v nárůstu počtu žádostí o spolupráci.

„V Opavě je spolupráce s věznicí dobrá, no řekl bych, že přímo výborná. V posledních letech jsme měli tak obrovský nárůst případů. Museli jsme udělat opatření jak ten nárůst zase snížit na únosnou mez. Naše středisko nebylo personálně navýšeno. Z naší strany musíme na chvíli spolupráci trošku omezit.“ (Opava).

2.4.2 Motivace klientů

V předchozím textu je popsáno, jak se jeden z respondentů zmínil o nedobrovolných klientech. Podle jednoho pracovníka může být nedobrovolná spolupráce motivující.

„Někteří to mají nařízené, ale je možné mít i nějakou takovou negativní motivaci.“ (Olomouc).

Význam nedobrovolné spolupráce pracovník dále rozvedl. Význam kladl především na nedostatek v zákonné úpravě nařízené spolupráce s klientem „Vloni 40 % případů nám šlo od soudu, to znamená, že klient ani nechtěl s námi spolupracovat. Když soud propouští nějakého vraha nebo násilníka tak radši chce mít zmapována ta rizika a chce mít navržená opatření k jejich snížení. Podle metodického standardu, klient mohl spolupracovat dobrovolně a my spolupracujeme taky dobrovolně, ale zákon o PMS říká, že probační pracovník pracuje na základě pověření od orgánu činného v trestním řízení, to znamená, že systémové by bylo, kdyby nás ve všech případech pověřoval soud.“ (Opava).

Motivace ke spolupráci s probační a mediační službou je různá. Podle jednoho respondenta může být v rámci motivace klienta dobře nastavena i spolupráce pracovníků s klienty.

Jako motivaci v práci s probačním pracovníkem, viděl pracovník v Ústí nad Orlicí hlavně klientovu obavu z návratu i povinnost docházet. Dále se zmínil o důvěře klienta k pracovníkovi, která podle něj spočívala v tom, že klienti vnímají odlišnost mezi restorativním a restriktivním přístupem pracovníků. Spolupráce je pak postavena na důvěře a otevřené spolupráci.

„Tady v Olomouci ta spolupráce s tím klientem je ve většině případů dobrá. Mám dobré zkušenosti s těmi lidmi, se kterými jsem spolupracoval v rámci vypracování tady toho stanoviska až na výjimky, jestli to můžu takhle hodnotit. Ta spolupráce má nějakou kontinuitu. Spolupracujeme spolu ještě během toho výkonu trest. To, že vlastně já toho člověka znám, vím, co mi řekl, on ví, co mi řekl tak ta spolupráce venku je naprosto jednoduchá; takže myslím, že je to tím, že nějakou dobu motivuji toho klienta ke spolupráci.“ (Olomouc).

Pracovník z Olomouce viděl jako jednoduchou práci s klientem díky motivaci klienta a dobře nastavené spolupráci a díky tomu má o klientovi dostatek informací.

2.4.3 Spolupráce s rodinou a blízkými klienta

Někdy informace od klienta během společné spolupráce mohou být zkreslené. Z toho vyplývá další skutečnost - ověřování informací o klientovi v jeho sociálním okolí a tedy i spolupráce s dalšími osobami.

„Mám zprávu, jak se klient chová, ale já se vždycky dostanu k informacím, které mi klient neřekl, protože mám možnost získat informace venku, třeba v klientově rodině a zpravidla zjistím, že informace jsou jiné, než mi poskytl klient.“ (Šumperk).

„Někdy klient uvádí nějaké informace, které když potom šetření provádím v terénu, tak se ukáže, že nejsou relevantní. Družky sdělují, že už nejsou družkami, že s klientem nepočítají. Tady je vidět, jak strašně moc je důležité tyto informace v terénu ověřovat.“ (Opava).

V rámci šetření sociálního zázemí klienta jsem se ještě zaměřila na spolupráce blízkých klienta s pracovníky PMS. V uvedených odpovědích hodnotili respondenti, že příbuzní jsou s pracovníky ochotni spolupracovat. Význam přikládali individuálním vztahům konkrétních klientů.

„Jako ještě se mi nestalo, aby nebyl zájem, pokud to teda nebude přítelkyně, která se s ním teď rozešla.“ (Olomouc).

„Je to různé, velice individuální. Obecně pokud klient má dobré vztahy s rodinou nebo s tím okolím, většinou to jsou druhové nebo družky, tak tam stojí při něm a vědí o podmíněném propuštění, takže se snaží působit tak, aby dokázali, že to zázemí klient má.“ (Opava).

„Nemám zatím negativní zkušenost s rodinami klientů.“ (Šumperk).

„Rodina vždycky v podstatě spolupracuje bez problému.“ (Liberec).

Spolupráce s rodinou by měla být nastavena velmi dobře, protože probační pracovníci považují blízké svých klientů za své „partnery“, kteří s nimi spolupracují na napravení klienta. Mají zájem, aby se nevrátil zpátky do výkonu trestu. (Ústí n. Or.).

Pracovníci tak považují blízké svých klientů jako velmi důležité pro svou další práci.

Analýza získaných informací od pracovníků VS, klientů a jejich rodin, se hlavně zabývá posouzením silných a slabých stránek spojených s klientovým pobytem na svobodě.

2.4.4 Vyhodnocování rizikových faktorů

Činnost probačních úředníků se primárně zaměřuje na rizikové klienty. To znamená, že ne každý, kdo si chce zažádat o podmíněné propuštění, bude spolupracovat s PMS ČR. Důvod proč tomu tak je může být ten, že ne každý, kdo vychází, z vězení potřebuje dohled.

„V rámci toho my třeba nevstupujeme do spolupráce se všemi, kteří nás osloví. Primárně je ta spolupráce mířena na lidi, u kterých je to riziko zvýšené, které je třeba ošetřit tím, že na něj budeme dohlížet.“ (Olomouc).

Lidé, u kterých je riziko zvýšené, další pracovník vyjmenoval a také poukazoval na důležitost spolupráce právě s rizikovými klienty. „*My jsme svým způsobem sledovali určitý cíl, ten ale počítal s tím, že budeme personálně navýšeni, když se tak nestalo, tak jsme museli samozřejmě slevit, ale došlo k tomu, že se podařilo postupně přesvědčit soud, že ta stanoviska mají veliký smysl, právě že je velice důležité, že někdo pracuje s těmi riziky míněno riziko újmy a riziko recidivy těmito se zabýváme. Můžeme zhodnotit to, jak on sám se připravil, aby mu mohly být uloženy takové opatření soudem, které budou mít smysl, to znamená, že vlastně my jsme cíleně začali pracovat a už několik let pracujeme s klienty, kteří buď páchají násilnou trestnou činností, nebo spadají do kategorie závislostí, to znamená, závislý na alkoholu, drogách, gamblerství, anebo s klienty, kteří jsou již recidivisté, a ještě na ně nebyly použity probační prvky, třeba ještě neměli probační dohled. U těch se ukázalo velice důležité, abychom navrhovali opatření, která soud může uložit.*“ (Opava).

Na práci s rizikovými faktory u klientů, se probační úředníci zabývají vyhodnocováním rizik. Konkrétní postupy vyhodnocování rizik popsal pracovník z Olomouce.

„*Jde o to, vždycky to probíhá tak, že studujete materiál k tomu člověku, potom probíhají rozhovory s pachatelem a potom se zjišťují a ověřují ty informace u dalších zdrojů, takže sociální okolí. V případě minulosti, my si vyžádáme informace z jiného střediska, jak to vypadalo, jak ta spolupráce probíhala, jak ten člověk spolupracoval.*“

Metodám a způsobům vyhodnocování rizikových faktorů se pracovníci zabývají na školeních. Obsahem těchto školení je i učení se speciálním technikám zjišťování rizik. Školení se zaměřují zejména na následující techniky. Tyto jsou pouze příklady. Metod vyhodnocování rizik je více.

„*Školení jsou zaměřena přímo na výstupy, to znamená, jakým způsobem vypracovávat stanoviska anebo je to zaměřené obecně na oblasti rizika to znamená, že pracujeme v tom systému statických a dynamických rizikových faktorů a je to víceméně zaměřené na to, abychom neopomněli případná rizika. Učíme se profesionálnímu rozhovoru a motivování klientů v těch našich vzdělávacích programech, takže jakoby něco můžeme použít.*“

Pracovník střediska v Opavě se pak ještě mimo záznam zmínil o technice psaní životopisů. Nechají klienta napsat si svůj životopis. Například u závislé osoby pokud se hodně zaměřuje na drogu, je zde vysoké riziko opakované závislosti.

„My mu posíláme dopis, kde mu klademe otázky, jak se dívají na svůj trestný čin, co provedl... je to asi 15 otázek.“ (Liberec).

2.4.5 Rozhodnutí soudu

Vyhodnocení rizik ze strany klienta i jeho sociálních poměrů dále vede k vypracování Stanoviska, které pak předloží soudu, který v konečné fázi rozhodne o podmíněném propuštění s dohledem. Hrozí nebezpečí, že bude negativní a žádost o propuštění bude soudem zamítnuta. Podle získaných informací od respondentů bylo zjištěno, že v konečné fázi na rozhodnutí o podmíněném propuštění má vliv jenom soud. Výsledek zhodnocení rizik pak někteří pracovníci hodnotily jako významné pro soudce, ale někdy podle nich tomu Stanovisku soudce nemusel přikládat význam.

„Pokud napíšu negativní stanovisko na klienta, nestane se, aby náš pan soudce žádosti o propuštění vyhověl.“ (Šumperk).

„Smyslem toho stanoviska není to, že někoho dostaneme na svobodu. Nicméně u těch lidí, u kterých to doporučíme, tak tam pravděpodobnost je hodně vysoká. Protože soud to naše stanovisko považuje za dost podstatnou část toho jejich rozhodování a trůfám si tvrdit, že v 95 % případů.“ (Olomouc).

„Potom, když jsme ty všechny údaje o klientovi sehnali, tak jsme napsali to stanovisko soudu, buď doporučující, nebo nedoporučující... No, v Liberci byl problém v tom, že ten soudce nerad pouštěl. Jo, takže tam byla většina lidí, kteří měli všechno splněný, fungovali, měli práci, neměli nějakou závažnou trestnou činnost, ale prostě on je stejně nepustil a naopak tam byli lidé, u kterých jsme to nedoporučovali, a on je pustil, protože měli první záznam v trestním rejstříku. Takže prostě je to na soudci.“ (Liberec).

Během probačního dohledu jsou u klientů také vyhodnocována rizika.

Součástí vyhodnocování pak může být otázka, jestli u klienta je vyšší pravděpodobnost, že může spáchat trestný čin a pakliže ano, komu hrozí újma. (Ústí n. Or.).

2.4.6 Odpovědnost probačního pracovníka

V souvislosti s vyhodnocováním rizik respondenti dali význam i odpovědnosti pracovníků PMS během spolupráce s klientem.

„Samozřejmě záleží, za jaký čin byli odsouzeni. Jestli za neplacení výživného nebo za pětinasobnou vraždu. Takže záleží na intuici a osobním cítění konkrétního pracovníka.“ (Šumperk).

Otázka odpovědnosti byla důležitá i pro dalšího pracovníka. Odpovědnost pracovníka viděl v odpovědnosti za proces spolupráce s klientem ne za jednání klienta. Důležité podle něj bylo umět pracovat s volbou klienta. Tedy, aby klient měl právo volby, jak se bude po propuštění chovat (Ústí n. Orł.).

O širším významu zodpovědnosti této práce se pak vyjádřil i pracovník v Opavě. Velký význam přikládal i časové náročnosti a zároveň viděl nedostatek povědomí o této agendě mezi dalšími pracovníky PMS ČR.

„Na jedné straně je tato agenda okrajová tím, že každé středisko nemá tu věznici, ale je to jedna z nejvíce zodpovědných agend, která tady vůbec existuje a ta časová náročnost vypracování toho stanoviska je opravdu vysoká. Já tu činnost hodnotím jako velice zodpovědnou, určitě by ji měli dělat ti zkušenější pracovníci a každý, kdo tu agendu dělá, bych řekl, že si je vědom, jak náročné to je. Takže vlastně já trošku bych byl rád, kdyby se jakoby to povědomí o náročnosti téhle agendy zvýšilo obecně v probační službě.“

Pokud soud rozhodne o podmíněném propuštění s dohledem, probační úředník, který pracoval s klientem již ve věznici má možnost vidět výsledek jejich vzájemné spolupráce během probačního dohledu, ale za předpokladu, že klient bydlí v místě střediska příslušného věznici. Takhle má pracovník možnost vidět, jak klient žije mimo věznici.

„My tam vždycky navrhujeme dohled probačního pracovníka, to znamená, že spolupracujeme spolu dál.“ (Olomouc).

V případě, že klienti odejdou do jiných míst v republice spolupráce s pracovníkem, která započala již ve věznici, končí. Pracovníci neviděli výsledky své nastavené spolupráce a nevěděli o statistikách, které by ukazovaly počet recidivujících i po spolupráci s probačním úředníkem.

„Jinak o propuštěných se nedozvím, protože se potom rozejdou do různých míst republiky. Jedině, když potom žádají o pomoc a já pak nahlédnu do jejich složky a vidím, že už byl klient trestán dřív. V šumperském okolí nemám žádné statistiky a nevím, co se s nimi děje.“ (Šumperk).

„Většina těch našich klientů, se kterými spolupracujeme před podmíněným propuštěním, tak bydlí v jiných okresech, takže asi těžko někdo sleduje takovou statistiku.“ (Opava).

Respondenti se společně shodli na tom, že je důležitá zákonná úprava institutů, které by usnadnily klientům PMS ČR přechod z výkonu trestu do běžné společnosti. *„Co bych já vnímal jako zásadní a to už je na úrovni ministerstva, je prostě rejstřík trestů. Tam prostě je strašný problém s lidma, kteří byli propuštěni z výkonu trestu, což je velký problém pro ně sehnat práci. A je to naprosto zbytečná instituce, co se týče dělnických profesí. Třeba v západním světě tohle vůbec neexistuje. Tam jenom na určitých pozicích pokud pracuje s dětmi, aby tam nebyl třeba pedofil nebo pokud má nějakou hmotnou zodpovědnost, tak v bance, ale jinak v těch běžných profesích se to po nikom nevyžaduje.“ (Liberec).*

Otázku života odsouzených po propuštění pak zmínil i další pracovník z Ústí. Jako efektivní se mu jevila třeba myšlenka daňového zvýhodnění zaměstnavatelů osob propuštěných z výkonu trestu nebo ubytovací zařízení pro tyto osoby.

„Co si myslím, že bychom potřebovali, je větší opora v zákonech. Např. povinný probační dohled po propuštění, protože, když se zeptám klientů, jestli by zvládli přechod do běžného života bez naší pomoci, tak většina mi řekne, že ne. Je to specifické u odsouzených z Mírova, kteří jsou třeba uvězněni na 5, 10 a více let. Právě to, že ti lidé, kteří nezvládnou vstup do společnosti, jsou tím pádem ohroženi recidivou. Nevědí na koho se obrátit, kam jít, a pak přijde v noci hlad a oni jdou a seženou si jídlo způsobem, který sami znají.“ (Šumperk).

2.5 Shrnutí výzkumu

Z uvedené analýzy dat jsem dospěla k těmto výsledkům. Výsledky jsou členěny do kategorií, které vyvstaly z výzkumných otázek.

Identifikovala jsem 6 kategorií hodnocení – hodnocení spolupráce s vězeňskou službou, motivaci klientů spolupracovat s probačním úředníkem, spolupráci probačních pracovníků se sociálním okolím klientů, vyhodnocování rizikových faktorů klientů po propuštění z výkonu trestu, význam Stanoviska pro rozhodnutí soudu, odpovědnost práce v agendě parole a vhodná možná zákonná opatření pro práci probačních pracovníků.

Z analýzy odpovědi respondentů vyšlo, že pracovníci hodnotí spolupráci s vězeňskou službou jako kladnou. Tato spolupráce je kladná ve smyslu, že dohodou

mezi PMS ČR a VS ČR jsou podchyceny podmínky spolupráce pracovníků obou služeb spočívající zejména v informovanosti potenciálních zájemců o spolupráci s probačním úředníkem. Výsledkem pak může být vyšší počet žádostí o spolupráci.

Samotné obecné povědomí o Probační a mediační službě spojené s očekáváním klientů by se mohlo zdát dostačující z poskytovaných informací od probačních pracovníků i pracovníků VS, ale někteří klienti mohou mít i přes tuto informovanost zkreslené představy o probační a mediační službě jako snadné cestě, jak se dostat co nejdříve z vězení.

Co viděli jako omezení pro svoji práci ze strany Vězeňské služby, byla pak již práce s klienty ve věznicích.

V otázce motivace klient může být motivován vidinou, že se dostane na svobodu co nejdříve nebo může být motivován negativně. Tím je myšlena soudem nařízená spolupráce s PMS ČR, kdy klient o ni ani neusiloval. Průběh spolupráce mezi probačním pracovníkem a klientem potom záleží na pracovníkovi, jak klienta bude motivovat.

Dobrá spolupráce je dobře nastavena i díky informovanosti pracovníka. Tedy je důležité, aby klient poskytl pracovníkovi přesné informace. Jak respondenti uváděli, stane se, že informace od klienta nejsou relevantní a je ve líc důležité, aby je pracovník ověřil v klientově sociálním zázemí. Rodina a další sociální okolí jsou ochotní s probačními pracovníky spolupracovat za předpokladu, že mají s klientem dobré vztahy.

Pracovníci uvedli, že nespolupracují se všemi žadateli o spolupráci. Spolupráci zaměřují cíleně na klienty, u kterých je zvýšené riziko jak recidivy a tím je potřeba ochrany společnosti. Tato rizika pak vyhodnocují. Vyhodnocováním rizika a jejich konkrétním metodám se věnují v rámci vzdělávacích programů. Jedná se o metody, které by měly pomoci pracovníkovi tato rizika všechna rozpoznat.

Vyhodnocená rizika, která jsou následně zpracována pro soud v Stanovisku, mohou být i negativní v takových případech žádosti odsouzených o podmíněné propuštění zamítají. Je to z toho důvodu, že soudci považují Stanoviska od pracovníků za důležitá, ale mohou se mezi nimi najít i výjimky. Úspěšnost propuštění tedy může hodně záviset na vypracování Stanoviska, ale vždy záleží na konkrétním soudci. Dále, v případě propuštění, je důležité stanovit délku probačního dohledu. Ta by měla záviset na závažnosti trestného činu, za který byl klient odsouzen.

V rámci následně stanoveného dohledu pak mají probační pracovníci, kteří s klientem pracovali již ve výkonu trestu, možnost vidět klientovo fungování na svobodě pouze v případě, že klientovo místo pobytu je v místě střediska příslušného PMS ČR.

Podle pracovníků vypracování Stanovisek je mimořádně zodpovědnou agendou v rámci činností celé probační a mediační služby. Je náročné z hlediska podstaty trestných činů, které klienti spáchali, a zároveň je náročné z hlediska časového. Z těchto důvodů je vhodné, aby ji dělali zkušení pracovníci.

Pracovníci PMS ČR, kteří se agendou zvanou parole zabývají, vidí jako důležitou pro jejich práci oporu v zákonech. Mohlo by jít o povinný probační dohled, aby měli klienti vedení při přechodu z života ve věznici do běžné společnosti nebo by bylo vhodné, aby soud pověřoval probační pracovníky ve všech případech. Stejně tak je vhodné rozšířit nabídku dostupných služeb a opatření, která by byla vhodná pro následující spolupráci po podmíněném propuštění v rámci probačního dohledu.

Cílem mého výzkumu bylo zhodnocení práce s klienty ve výkonu trestu odnětí svobody samotnými probačními úředníky, kteří se zabývají činností podmíněného propuštění s dohledem zvanou parole. Výsledky mého výzkumu, tedy jejich hodnocení, jsou shrnuty v předchozích bodech. Podařilo se mi zachytit konkrétní metody vyhodnocování rizik, dále zkušenost pracovníků s očekáváním některých klientů ohledně služeb poskytovaných Probační a mediační službou a možnost kontinuity spolupráce s klienty po propuštění z výkonu trestu včetně hodnocení nastavené spolupráce s Vězeňskou službou.

Ve výzkumu vyvstaly i další otázky týkající se případné zákonné úpravy činnosti PMS ČR v podmíněném propuštění s dohledem. S těmito představami je spojené navýšení personálu ve střediscích PMS ČR, které se agendou parole zabývají. Pro lepší efektivitu práce probačních úředníků by bylo vhodné posílit stávající počty těchto pracovníků. Tato skutečnost byla během mých rozhovorů několikrát zmíněna. To je ovšem otázka organizace a personálních činností Probační a mediační služby České republiky.

Dalším poznatkem, který by bylo zajímavé dále rozvíjet, je skutečnost, že není žádná statistika, zabývající se tím, jak je klient úspěšný ve svém fungování na svobodě. Jak úspěšná je spolupráce probačních pracovníků s klienty po propuštění z výkonu

trestu tzn., kolik takových klientů recidivuje i po spolupráci s Probační a mediační službou.

Vhodným pro další výzkum je i otázka odpovědnosti probačních pracovníků v práci s klienty. Vhodnost takového výzkumu byla při mém výzkumu též zmíněna.

V teorii i během svého výzkumu jsem narazila také na otázku, jakou představu o probačních pracovnících mají jejich klienti. Možnost takového výzkumu byla již zmíněna v dalších odborných publikacích.

Závěr

Práce s názvem Úloha pomáhajících profesí ve vězení – role probačního úředníka, je zaměřena na úlohu probačního úředníka v práci s klienty v penitenciárním procesu v agendě PAROLE – podmíněné propuštění s dohledem realizované Probační a mediační službou České republiky.

Práce se skládá z teoretické a výzkumné části. Teoretická část je zaměřena na význam trestu, samotný výkon trestu odnětí svobody, pomáhající profese pracující s odsouzenými a působení nestátních organizací a dalších institucí ve věznicích. Je zaměřena na Probační a mediační službu jako instituci pracující s odsouzenými ve výkonu trestu. Podrobně popisují agendu parole a postupy k podání žádosti o podmíněné propuštění s dohledem.

Výzkumná část se zabývá zhodnocením vlastní úlohy samotnými probačními úředníky zabývajícími se agendou parole. Cílem výzkumu bylo zjistit, jak sami pracovníci hodnotí spolupráci s pracovníky vězeňské služby a jaké vidí pokroky v práci s klienty během jejich spolupráce. Výsledky, ke kterým jsem došla během výzkumného šetření, jsou shrnuty v poslední kapitole této práce.

Téma hodnocení spolupráce s klientem a Vězeňskou službou je velmi široké a během výzkumu vyplynulo, že by bylo vhodné zaměřit se na hodnocení konkrétních situací. Tato práce slouží především pro studenty jako přehled návazných témat vhodných k výzkumu a zdroj informací o agendě podmíněného propuštění s dohledem.

Seznam zkratk

VTOS – Výkon trestu odnětí svobody.

VS ČR – Vězeňská služba České republiky.

PMS ČR – Probační a mediační služba České republiky.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1. Působnost pracovníků PMS ČR v agendě parole.

Bibliografický seznam

- DISMAN, M. (2002). *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.
- FISCHER, S., ŠKODA, J. (2009). *Sociální patologie*. Praha: Grada publishing.
- HOLÁ, L. (2011). *Mediace v teorii a praxi*. Praha: Grada publishing.
- LLEWELLYN, A., AGU, L., MERCER, D. (2008). *Sociology for Social Workers*. Cambridge: Polity.
- MATOUŠEK, O. (2001). *Základy sociální práce*. Praha: Portál.
- MIOVSKÝ, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada publishing.
- MÜHLPACHR, P. (2001). *Sociální patologie*. Brno: Masarykova univerzita.
- STRAUSS, A., CORBIN, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert.
- ŠTĚRBA, V. (2007). *Penologie*. Praha: Armex publishing.
- URBANOVÁ, M. (2006). *Systémy sociální kontroly a právo*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- VÁGNEROVÁ, M. (2004). *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál.
- ZEHR, H. (2003). *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici.
- KROFTOVÁ, A., OUŘEDNÍČKOVÁ, L. (2005). „Sociální práce v rámci probační a mediační služby.“ In: MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. (eds). (2005). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál.
- MIOVSKÝ, M., SPIRIG, H., HAVLÍČKOVÁ M. (eds). (2003). *Vězeňství a nelegální drogy*. Praha: Úřad vlády ČR.
- ŘEPOVÁ, P. (2006). *Speciální pedagogika osob s poruchami chování*. In RENOTIÉROVÁ, M., LUDÍKOVÁ, L., a kol. (2006). *Speciální pedagogika*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- RENOTIÉROVÁ, M., LUDÍKOVÁ, L., a kol. (2006). *Speciální pedagogika*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- SULLIVAN, D., TIFT L. (2007). *Handbook of Restorative Justice: A Global Perspective*. New York: Routledge.

ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (2010). *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál.

HENDRYCH, I. (2012). „Možný přínos teorií sociální práce pro klienty po výkonu trestu odnětí svobody.“ *Sociální práce/Sociálna práca* 12 (2): 59 – 69.

LULEI, M. (2012). „Paradigma rizikových faktorov v praxi sociálnej práce v trestnej justícii – praktické implikácie.“ *Sociální práce/Sociálna práca* 12 (2): 70 – 74.

Probační a mediační služba České republiky [Hlavní webová stránka]. Dostupné z <https://www.pmscr.cz/> [posl. akt. nevedeno] [cit. 11. 2. 2014].

Probační a mediační služba České republiky. Dohoda mezi Vězeňskou službou ČR a Probační mediační službou ČR o vzájemné spolupráci při zavádění výsledků projektu Transition Facility do praxe obou služeb podepsaná 23. 7. 2007. Dostupné z https://www.pmscr.cz/download/070723_Dohoda_mezi_PMS_a_VS_2.pdf [posl. akt. nevedeno] [cit. 11. 2. 2014].

Probační a mediační služba České republiky.[on - line]. „Evropská probační pravidla“. Dostupné z: http://www.pmscr.cz/download/mezdok_Evropska_probacni_pravidla.pdf [cit. 11. 2. 2014].

Probační a mediační služba České republiky.[on - line]. „Evropská vězeňská pravidla“. Dostupné z: http://www.pmscr.cz/download/mezdok_Evropska_vezenska_pravidla.pdf [posl. akt. nevedeno] [cit. 8. 3. 2014].

Probační a mediační služba České republiky. Parole – metodika. Dostupné z https://www.pmscr.cz/download/PAROLE_Soucinnost_VSCR_a_PMS_CR-metodika_2007.pdf [posl. akt. nevedeno] [cit. 11. 2. 2014].

Probační a mediační služba České republiky. Parole – podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem informační leták. Dostupné z http://www.pmscr.cz/images/clanky/PMS_letak_ng_PAROLE_cz.pdf [posl. akt. nevedeno] [cit. 11. 2. 2014].

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Vyhláška 345/1999 Sb. v účinném znění ke dni 10. 3. 2014.

Zákon o Probační a mediační službě. Zákon 257/2000 Sb. v účinném znění ke dni 10. 3. 2014.

Trestní zákoník. Zákon 40/2009 Sb. v účinném znění ke dni 10. 3. 2014.

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. Zákon 169/1999 Sb. v účinném znění ke dni 10. 3. 2014.

